

Vasilij Melik

RAZCEP MED STAROSLOVENCIM IN MLADOSLOVENCIM

Deloma že v Schmerlingovi dobi, zlasti pa od leta 1867 naprej je nastopila v Avstriji močna liberalna ofenziva proti konkordatu in dotedanji vlogi katoliške cerkve v državnem življenju ter ustvarila z večino v državnem zboru v drugi polovici šestdesetih let in prvi polovici sedemdesetih let vrsto liberalnih zakonov. Proti njej so se organizirale katoliške vrste, začele ustanavljati katoliške družbe, politična in tiskovna društva in leta 1870 je prišlo tudi do prvega dokaj uspešnega nastopa pri deželnih volitvah.

Ta boj je zajel seveda tudi naše dežele, ki so doživljale v tem času prvi vzpon slovenskega političnega narodnega gibanja. To se je do leta 1867 izogibalo verskih vprašanj, sprejelo tega leta formalno katoliško etiketo, ki pa je v času vodilne mladoslovenske aktivnosti 1868—1871 le deloma prišla do izraza, na taborih na primer sploh ne. V mnenju, da narodnega in verskega boja obenem Slovenci ne morejo še prenesti, je bila prvotna težnja mladoslovenskih liberalcev, izogibati se versko-političnih problemov in, če ne gre drugače, pristajati na splošno katoliške deklaracije. Kolikor bolj so se liberalno-klerikalna nasprotja ostrila, toliko težje je uspevala taka politika.

Klerikalno-liberalni konflikti so od leta 1870 naprej neprestano naraščali. Na Štajerskem je že ob deželnih volitvah septembra 1871 prešel brežiški volilni okraj zaradi sporov med slovenskima strujama v nemške roke: uradni slovenski kandidat je bil duhovnik Kosar, liberalci so proti njemu skrivaj agitirali za Lenčka, izvoljen pa je bil nemško usmerjeni Janežič¹. S temnimi barvami je slikal Kosar v svoji knjižici o katoliški cerkvi stanje na Slovenskem: »Gotovo že dolga leta ni bilo med Slovenci toliko ravsa in kavsa, in toliko srditih strank, ki druga drugo strastno spodjeda, kakor ravno dan današnji. Začnejo duhovniki v blagor naroda kaj delati, se svetovni černo proč obrnejo, rekoč: vi ste mračnjaki; z vami nočemo. Začnejo zopet svetovni kaj, jim odvrnejo duhovniki: vi ste liberalci; z vami nočemo. V laséh so si stari in mladi Slovenci; — v laséh so si naši politikarji. Na Dunaj pojdemo! kličejo eni: — doma osfanimo! odvrtaajo drugi. In iz tacih plev naj bi zrastle zedinjena Slovenija?! Pa dokler Slovenije ni, smemo vsaj biti in se imenovati Slovenci. Pa, moj Bog, zdaj nam že tudi to lepo ime preseda! Zmirom bolj pogosto namreč se zopet slišijo odurne besede: Kranjec, Štajerc itd.

¹ Prim. Slovenski gospodar 28. septembra 1871.

Na Kranjskem pisano gledajo štajerske Slovence rekoč: kaj hočete tu? nazaj se spravite na Štajersko. Mi Štajerci pa zopet Kranjcem z enako petico plačujemo, rekoč: tiho denite, vi niste naši; le nazaj unkraj Save!² Od slovenskih deželnih poslancev se je Herman vedno bolj povezoval z nemškimi konservativnimi katoliškimi poslanci, ostali štirje (Adamovič, Dominkuš, Sernec in Vošnjak) pa so bili proti takemu sodelovanju; zelo pogosto so torej nastopali v deželnem zboru ločeno.³ Maja 1873 je dal Slovenski gospodar, ki je bil prešel leta 1871 v last Katoliškega tiskovnega društva in uredništvo dr. Jožefa Ulage, naslednji opis slovenske politične dejavnosti v Mariboru: »Imamo sicer katoliško politično društvo, katero tudi narodne pravice zagovarja in brani; ali njemu so nekteri svetni narodnjaki, ki sploh med bolj delalne in bolj gibčne domoljube spadajo, slovo dali zato, ker društvo tudi katoliške pravice poudarja in brani, kakor vsa enaka društva; drugi, ki le vedno kritikujejo, ne delajo pa nič, niso tudi temu društvu pristopili. Brez združenih moči se pa ničesar opraviti ne dá, najmanj pa tukaj, kder nasproti stojimo mnogobrojni nemškutarski stranki v mestu... Razen v Ljutomeru ni tudi po drugod nikjer sledú kake delalnosti pri izključivno narodni stranki; če se v kateri čitalnici kaka veselica napravi, ni to v nijedni razmeri z zahtevami sedanjega časa. Delajo le kat.-politična društva, katerih se pa ogibljejo oni, ki hoté pred svetom za »omikance« veljati, kateri se strašansko bojé, blišč liberalnosti v očéh svetá zgubiti!«⁴

Na Goriškem se je sredi leta 1872 začelo ustanavljati katoliško politično društvo, ki se mu je ustanovitev močno zavlekla.⁵ Poleg Soče je začel izhajati poseben katoliški slovenski tednik Glas, ki si je zapisal za program katoliško cerkev, federalizem in narodnost z Zedinjeno Slovenijo.⁶ Pred novim letom 1873 so na bojnih volitvah konservativci osvojili goriško čitalnico, v društvu Soča pa so bili poraženi.⁷

Za občni zbor Slovenske matice 15. februarja 1872 so nastopili liberalci s svojimi kandidati, ki jih sicer niso javno razglašali, so pa zanje po pismih agitirali.⁸ Cigale, Pleteršnik, Šolar in Žakelj so bili izvoljeni soglasno (830—823 glasov); proti Einspielerju, Costi, Marnu, Lesarju, Praprotniku in Grabrijanu, ki so dobili 712—703 glasove, pa so glasovali mladoslovenci za Zarnika (137 glasov), Mencingerja (136), Samca (123), Ogrinca (114), Gršaka (112) in Klavžarja (85).⁹ Precejšen spor med stari Slovenci in mladoslovenci je bil okrog vprašanja, ali naj začne Matica s svojo tiskarno; to namero so občutili mladoslovenci kot konkurenco svoji Narodni tiskarni, ki so jo zasnovali novembra 1871. Korespondenca med Vošnjakom in Jurčičem, ki se tiče urejevanja Slovenskega naroda,

² Citirano po Novicah 1872, str. 142.

³ Slovenski narod 17. oktobra 1871.

⁴ Citirano po Novicah 1873, str. 156.

⁵ Novice 1872, str. 190, Zgodnja danica 1873, str. 5.

⁶ Novice 1872, str. 206.

⁷ Zgodnja danica 1873, str. 5.

⁸ Novice 1872, str. 73, 74. Vošnjakovo pismo Jurčiču 29, 31. januarja 1872.

⁹ Novice 1872, str. 65.

nam v letu 1872 lepo kaže to stanje razcepa na Slovenskem. Govori se o naši in nasprotni stranki. Razpoloženje in navodila pa se menjavajo: tako npr. piše Vošnjak sredi februarja, da ne kaže začeti boja, dokler ne bo Narod začel izhajati v Ljubljani. 3. marca piše, da »v tem trenutku, v katerem nas tepó Nemci z železno šibo, se mi ne zdi politično, da bi se med seboj kavsali«, že 7. marca pa nasvetuje: zdaj pa le neusmiljeno po njih.¹⁰ Davorin Trstenjak je proti Slovenski matici zasnoval Društvo slovenskih pisateljev. Že poleti 1872 je bil napravljen načrt učiteljskega lista, ki bi imel liberalno stališče in zagovarjal šolsko reformo; pred koncem leta ga je začel izdajati Lapajne.

Posebno mesto v teh konfliktnih gre občenemu zboru Slovenske matice 26. septembra 1872. Znova je vsaka stranka nastopila s svojo listo, toda mladoslovenci so zdaj vodili mnogo večjo in bolj javno agitacijo. Skupna kandidata sta bila dr. Vončina in dr. Razlag, staroslovenski kandidati poleg teh dveh dr. Poklukar, Souvan starejši, dr. Strbenc, Ivan Tomšič ter od izvenljubljskih Herman, Kosar, Šavnik, Tonkli in Winkler, mladoslovenski pa Peter Grasselli, dr. Vošnjak, dr. Pogačar, poznejši ljubljanski škof, Mat. Vodušek, od izvenljubljskih pa dr. Gršak, Josip Jurčič, dr. Mencinger, dr. Samec in Ivan Žuža. Staroslovenski kandidati so zmagali. Dobili so 820—777 glasov, mladoslovenski 691—651.¹¹ Toda pomembna nista bila toliko spor in bojno glasovanje, saj je do časa takega prišlo že večkrat, pač pa odkrit nastop liberalne struje, ki je v predvolilnem boju in polemikah postavila geslo »vse za domovino, omiko in svobodo.«¹² Svetec in Razlag sta na občnem zboru nastopila proti staroslovincem. Razlag je pri tem izjavil: »Jaz v geslu »vse za domovino, omiko in svobodo« ne vidim nobene nevarnosti; kajti mislim si omiko in svobodo na podlagi in v duhu katoliške vere, ktere se morajo Slovenci držati v bistvenih rečéh; kar pa ni bistveno, o tem je misel prosta. Jaz vedno stojim na katoliškem stališču ter sem za napredujoč katolicizem, zvesti veri in nramnosti, in za omiko in moralno svobodo.«¹³

Liberalna stranka se je zdaj torej javno pojavila. Od septembra do novembra je prinašal Slovenski narod različne članke o geslu »vse za domovino, omiko in svobodo« ter o usmeritvi, ki jo to pomeni. »Svobodomiselní pravec« lista je bil potrjen ob preselitvi iz Maribora v Ljubljano.¹² Novo geslo se je uveljavilo tudi v Soči.

Na zasedanju kranjskega deželnega zbora novembra in decembra 1872 je prišlo do novih konfliktov. Ti so se kazali pri problemu verifikacij ljubljanskih volitev, pri adresi, pri šolskem zakonu in še drugod. Proti večini so nastopili Razlag, Svetec, Peter Kozler, dolenjski kmet Zagorec in predsednik trgovsko-obrtné zbornice V. C. Supan. Ko so

¹⁰ Pisma v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

¹¹ Novice 1872, str. 296, 302, 318.

¹² Več podatkov glej v članku Vasilij Melik: Klerikalno-liberalna trenja in konec taborov (Časopis za zgodovino in narodopisje, 40, 1969, Bašev zbornik, str. 524).

¹³ Novice 1872, str. 344.

Novice napadale to skupino, so očitale Razlagu, da je »odstopil od starodavne naše zastave Kranjske dežele« in se pridružil Vošnjakovi.¹⁴ Toda tudi Slovenski narod zdaj Razlaga ni podprl, obsojal je opozicijo, zagovarjal disciplino ter enotnost in izjavljal, da priznava samo eno politično stranko in ta je narodna.¹⁵ Liberalni Valentin Zarnik je bil v vseh teh deželnozborskih debatah celo eden glavnih govornikov večine. Razlag je, očitvidno ogorčen nad pisanjem Slovenskega naroda, odložil predsedstvo Narodne tiskarne.

Sestanek Slovenije 25. januarja 1873 je potekel v slogi. Vošnjak je nasvetoval prošnjo cesarju s protestom zoper direktne volitve v državni zbor, kar je bilo tudi sprejeto. Za sestavo prošnje so bili izvoljeni Bleiweis, Vošnjak, Poklukar, Potočnik in Jurčič.¹⁶ Do sporov je prišlo ob vprašanju udeležbe pri mestnih volitvah v Ljubljani. Na sestanku Slovenije 5. marca 1873 je bil Costa za abstinenco, Bleiweis nekako nevtralen, Vošnjak in Zarnik za udeležbo — in udeležba je bila z veliko večino tudi sprejeta.¹⁷ Pri postavljanju kandidatur 8. marca in pozneje pa je prišlo do sporov in predlagani kandidati so se drug za drugim odpovedovali. Zarnik in Vošnjak menda nista hotela kandidirati obenem z Regaljem, ki je bil zelo dejaven v Katoliškem društvu in ki sta mu odrekala moralne kvalifikacije.¹⁸

Do konca se je razširil razpor ob pripravi na volitve v državni zbor. Tu so hoteli mladoslovenci, kakor se zdi, presenetiti svoje nasprotnike z naglo akcijo in prevzeti na ta način vodstvo v svoje roke. Nenadoma so prišli na dan z idejo o centralnem volilnem odboru »za vso Slovensko«, ki se je pojavila v Slovenskem narodu 13. aprila. Že 20. aprila je bil v Ljubljani shod rodoljubov, ki so ga sklicali mladoslovenci Grasselli, Vošnjak in Zarnik, in izvolil centralni volilni odbor iz sedmih ljubljanskih in 54 zunanjih članov z Vošnjakom kot predsednikom. Na shod so bili vabljeni tudi staroslovenci Bleiweis, Costa in Poklukar, ki pa niso prišli.¹⁹ Ideja centralnega volilnega odbora je našla podporo v Soči, odklonjena pa je bila v dunajskem Vaterlandu, kjer jo je napadel ljubljanski dopisnik Karel Klun, v Novicah in v Slovenskem gospodarju. Novice so pisale, da tak odbor ni potreben, »ker vsaka dežela izvršuje svoj posel najlože in na najkrajši poti« sama, in da na Kranjskem ni nobenga vzroka za spremembo načina, ki »s sijajnim vspehom« deluje že pri vseh volitvah od leta 1867 naprej.²⁰ Slovenski gospodar je najprej odklonil centralni odbor le kot določevalca kandidatov, sprejemal pa ga je kot koordinacijsko in tehnično organizacijsko telo.²¹ Kmalu nato pa se je odločil za najožje sodelovanje z državnopravno stranko »nemških

¹⁴ Novice 1872, str. 410.

¹⁵ Slovenski narod 17. decembra 1872.

¹⁶ Novice 1873, str. 59.

¹⁷ Novice 1873, str. 87, Slovenski narod 7. in 8. marca 1873.

¹⁸ Novice 1873, str. 95, 96, Slovenski narod 13. in 14. marca 1873.

¹⁹ Slovenski narod 25. aprila, 8. maja 1873.

²⁰ Novice 1873, str. 135 (23. aprila).

²¹ Slovenski gospodar 24. aprila 1873, ponatisnjeno v Novicah str. 140.

sodeželanov, ki bodo v Gradcu osnovali volilni odbor za Štajersko, ki nam bo pomagal s tiskovinami v slovenskem jeziku brez vseh posebnih stroškov.«²² Za Kranjsko je prišlo 6. maja do konference, na katero so bili vabljeni deželni poslanci, odborniki Slovenije, zastopniki centralnega volilnega odbora in katoliških političnih društev. Na njej je bil izvoljen dvanajstčlanski izvrševalni volilni odbor za Kranjsko, v katerem so bili predstavniki vsake skupine: Grasselli, Petričič in Zarnik za centralni volilni odbor, Jeran, Klun in Pirnat za katoliško politično društvo, Bleiweis, Costa, Murnik, Pakič, Perme in Poklukar pa za Slovenijo in deželne poslance.²³ Prišlo je torej do sporazuma, toda mladoslovenci so bili v novem odboru v taki manjšini, da ne bi mogli prodreti z nobeno svojo zamisljo, zato tudi »dosežena edinost« ni dala nobenih rezultatov. Odbor je začel z delom, toda mladoslovenci v njem, kakor kaže, niso dolgo sodelovali, ampak so ga zapustili.²⁴ Kandidati, ki jih je izvrševalni volilni odbor za Kranjsko predlagal v svojem volilnem proglasu 23. septembra, so bili staroslovenski kandidati.²⁵

Maja so se začeli posamezni volilni shodi s postavljanjem kandidatov. Tako je bil na primer na Štajerskem prvi volilni shod 11. maja za ptujski volilni okraj; postavil je za kandidata Hermana.²⁶ Liberalci so sklicali 25. maja shod v Celju; ta se je odločil za narodni program, nastopil proti programu pravne stranke ter postavil kandidature Vošnjaka, Ploja (če bi Herman ne prevzel kandidature) in Prusa.²⁷ Nato so zborovali 12. junija konservativci, prav tako v Celju, sprejeli program pravne stranke, češ da narodnemu ne nasprotuje, in postavili za kandidata Kosarja (če Vošnjak programa pravne stranke ne bi sprejel).²⁸ Volilni shodi so torej razen prvega v ptujskem okraju že nastopali pod različnimi programi: eni pod takojimenovanim narodnim programom, drugi pod programom pravne ali državnopravne stranke. Ta je bila ustanovljena na Dunaju oktobra 1872. Kljub poskusom, da bi postala zbirališče čim večjega dela opozicije, je ostala omejena (če ne govorimo o Slovencih) v bistvu na nemško-avstrijske federalistične konservativce. Njen program se je zavzemal za samostojnost in zgodovinske pravice posameznih dežel, za razvoj države in deželne ustave na krščanski podlagi, za verske osnovne šole, za enakopravnost vseh narodov ter za posebne zakone za zaščito narodnih manjšin.²⁹

Liberalni Slovenci so začeli očitati klerikalnim, da so zapustili narodni program, ki so se zanj borili leta 1848, na taborih in v deželnih

²² Slovenski gospodar 8. maja 1873, ponatisnjeno v Novicah str. 156.

²³ Slovenski narod 8. maja. Novice str. 152, Zgodnja danica str. 195.

²⁴ Očividno napak so na občnem zboru Slovenije leto dni pozneje poročali, da se je izvrševalni odbor volil maja, »pa — razšel brez daljšega delovanja« (Novice 1874, str. 113). O njegovih sejah poroča Zgodnja danica (1873, str. 195), pred volitvami pa proglašala kandidate.

²⁵ Novice 1873, str. 317-318.

²⁶ Novice 1873, str. 163.

²⁷ Slovenski narod 13. maja 1873. Novice str. 183.

²⁸ Novice 1873, str. 204.

²⁹ Novice 1872, str. 358-359. Glej tudi Novice 1873, str. 84-85.

zborih, program Zedinjene Slovenije. Prav tako so klerikalni Slovenci očitali liberalnim, da so zapustili starodavno geslo »vse za vero, dom, cesarja«. Pri volitvah sta si torej stali obe struji sovražno nasproti. Kaj je bil glavni vzrok za ta spor? Morebiti opustitev programa Zedinjene Slovenije s konservativne strani? Prav gotovo ne. Liberalni mladoslovenci so bili že leta 1871, ko so na primer za Štajersko formulirali svoje želje Hohenwartu, upoštevali dejanski položaj in sicer omenjali Zedinjeno Slovenijo kot svojo glavno, najvažnejšo zahtevo, vendar pa so ob pričanju, da bo težave zedinjenja le postopoma mogoče premagati, našli »naše najnujnejše želje« brez njih, z drugimi, bolj uresničljivimi točkami.³⁰ Prav tako bi nedvomno popustili tudi tukaj, če bi bilo vprašanje Zedinjene Slovenije edina sporna točka. Temu pa ni bilo tako.

Glavni vzrok razcepa je bil v klerikalno-liberalnih nasprotjih. S klerikalne strani so se vedno manj zadovoljevali z načelnimi izjavami katoliškega stališča, kakor so jih bili liberalci že dostikrat dali, vedno bolj so zahtevali aktivno sodelovanje v boju za katoliške interese ter povezavo z nemškimi katoliškimi konservativnimi krogi. Liberalcem se je nenaravno pretvarjanje tudi vedno bolj upiralo, zlasti še, ker je bil to čas ofenzive svobodomiselnih načel, ki je zajemala domala vso Evropo. Vedno težje je bilo stati ob strani, vedno težje je bilo tudi poslušati trditve nacionalnih nasprotnikov, da so vsi Slovenci klerikalni in reakcionarni. Te trditve so naše liberalce vedno bolj bolele in jim nalagale dolžnost, dokazati, da ni tako. Pri tem pa ni šlo le za abstraktna načela, ampak tudi za praktičen, konkreten problem: ohraniti slovenskemu narodnemu gibanju one pristaše, ki so se odvrčali od njega zaradi konservativnosti. Posebej se mi še zdi, da je treba v sklopu teh nasprotij poudariti šolsko vprašanje. Kakor v celi Avstriji je tudi pri nas v tem času divjal s katoliške strani oster boj proti novi šoli, ki so jo imenovali brezversko, proti celotni reformni šolski zakonodaji. Nobena zadeva ni bila tako na široko pomembna za vse ljudi kakor ta. Kako naj bi slovenski liberalci nastopali zoper novo šolo, ki je odgovarjala njihovim težnjam in nazorom?

Kakor smo videli, je bila ločitev v dve stranki (da uporabimo izraz, ki so ga rabili tudi takrat, čeprav seveda ne pomeni pravno konstituiranih strank) na Štajerskem, Kranjskem in Goriškem že leta 1872 gotova stvar. Tega leta je liberalni tabor postavil v javnost tudi svoje geslo »za domovino, omiko in svobodo«. Seveda taka ločitev še ni zahtevala povsod povsem ločenega nastopanja: manjši in večji spori in spopadi so se menjavali s složnim nastopanjem in sporazumi, dokler ni pri volitvah, najvažnejšem in najpomembnejšem dogodku naslednjega leta 1873 prišlo do končnega in popolnega razcepa.

Klerikalci so bili, kakor vse kaže, trdno odločeni, da gredo na volitve v znamenju obrambe vere in narodnosti, pod geslom »za vero, dom, cesarja«, in da terjajo od vsakega kandidata ne le priznanje, da je

³⁰ Tekst spomenice v Novicah 1871, str. 167-168.

³¹ Novice 26. marca 1873 (str. 103), 9. aprila (str. 110), 23. aprila (str. 135).

vera važen faktor državnega obstanka, ampak tudi zagotovilo, da bo v verskih vprašanjih glasoval s konservativno stranko.³¹ Kaže pa tudi, da liberalci to pot niso bili več pripravljeni popuščati. Bili so za slogo, za enoten nastop pri volitvah, toda na podlagi »edinstva vseh frakcij pod narodno, od nas vseh priznano zastavo«,³² to se pravi, na podlagi obrambe narodnosti kot skupne točke, s svobodo v verskih zadevah. Prijateljevemu mnenju, da so mladoslovenci tudi zdaj iz želje po poslanskih mestih bili dolgo časa spravljivi,³³ ne bi mogel pritrditi.

Jasno je, da za razpor nihče ni hotel biti kriv. Odcep od narodne enotnosti, ki je na splošno veljala za dobrino, očita vsaka stranka drugi. Veliko majsko polemiko med Slovenskim narodom in Slovenskim gospodarjem glede volilnega programa je treba brati z razumevanjem položaja in taktike. Slovenski gospodar se je 8. maja zavzemal za državno-pravno stranko posebej »iz prepričanja, da brez krščanstva ni sreče in blagra ne v državi, ne v srenjah, ne v rodbinah«. Slovenski narod 10. maja ni odgovarjal s pomisleki glede te verske strani — taktika, ki je za liberalce tega časa zelo značilna — ampak se je lotil popularnega vprašanja Zedinjene Slovenije. Očital je Slovenskemu gospodarju, da prinaša Slovincem nov program, program državno-pravne stranke, ki v nasprotju s starim slovenskim programom brani deželne meje. Slovenski gospodar je v svojih odgovorih 15. in 22. maja posebej opozoril na to, da je Narod kar tiho o cerkveno-verskih zadevah, ki pa se jim politik ne more ogniti, in da ponavlja izključno narodno stališče. Celjski šošč, ki ga je sklical Vošnjak kot predsednik centralnega volilnega odbora, je 25. maja že kritiziral program državno-pravne stranke tudi kot nasprotnega »človeškemu napredku in svobodnim načelom«, zlasti glede šolstva.³⁴ Junija in v naslednjih mesecih je Slovenski narod že nastopal povsem iskreno in odkrito: o Zedinjeni Sloveniji je zdaj manj govoril, glavni poudarek pa je dajal svobodomiselnosti, liberalizmu in napredku. Poudarjal je reakcionarnost pravne stranke.³⁵ Z velikim zadoščenjem je pisal Slovenski narod, da so imeli Nemci Slovence doslej za klerikalce, reakcionarje in fevdalce, da pa zdaj presenečeni vidijo, da se bore za narodnost, »poleg tega pa tudi za svobodo in napredek«. Pisal je, da smo izbili nemškutarjem glavno orožje »z rok, ko smo odločno liberalno-narodno zastavo ... razvili«, tako da morejo zdaj nastopati le še z nemškega, ne pa več liberalnega stališča.³⁷ Pozival je bralce, naj pokažejo pri volitvah, da smo Slovenci, a da smo tudi svobodomiselni.³⁸ Skratka,

Slovenski gospodar 22. maja 1873, pismo Žige Bučarja Poklukarju z dne 28. septembra 1873 (Naši zapiski 7, 1910, str. 79).

³² Slovenski narod 30. marca 1873.

³³ Ivan Prijatelj: Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, Tretja knjiga, Ljubljana 1958, str. 352, 353.

³⁴ Slovenski narod 29. maja 1873.

³⁵ Slovenski narod 17., 28. junija, 6., 15. julija 1873 itd.

³⁶ Slovenski narod 26. julija 1873.

³⁷ Slovenski narod 5. avgusta 1873 (glej tudi 31. avgusta).

³⁸ Slovenski narod 12. septembra 1873.

slovenski liberalizem, dolgo zatajevan in prikrivan, se je pokazal v vsej svoji podobi.

Na volitvah so kandidirali Slovenci v 16 volilnih okrajih,³⁹ to je, v vseh 8 kmečkih in mestnih okrajih na Kranjskem, 3 kmečkih in enem mestnem na Štajerskem, 2 kmečkih na Koroškem, enem kmečkom na Goriškem ter v III. volilnem kolegiju v Trstu. Od teh 16 volilnih okrajev so zmagali nemški ustavoverni kandidati v osmih, to je, v vseh štirih mestnih na Kranjskem in Štajerskem, od kmečkih pa v kočevskem, mariborskem in obeh koroških. Posebej negativen je bil pri tem za Slovence poraz v kočevskem kmečkem volilnem okraju, saj je imel tri četrtine slovenskega prebivalstva, pa so tudi volišča v Trebnjem in v Radčah dala nemško večino. Prav tako strahotna sta bila poraza v gorenjskih, dolenjskih in notranjskih mestih, kjer so od 17 krajev imeli Slovenci večino glasov samo v treh (v Ložu, Ribnici in Metliki). Vse to je pomenilo izdatno poslabšanje slovenskih volilnih rezultatov od zadnjih volitev v letu 1871, ko so Slovenci zmagali v vseh mestnih volilnih okrajih na Kranjskem razen v ljubljanskem in kočevskem. Kranjska je dobila na teh prvih direktnih volitvah v državni zbor nemško večino (6:4). Kljub porazu je bil sorazmerno ugoden rezultat le na Koroškem, kjer so Slovenci, kar se tiče števila glasov, precej napredovali.

Zmagali so Slovenci torej le v osmih volilnih okrajih. Posebej dragocena je bila zmaga v tržaškem III. kolegiju, ki je združeval volilce okolice z najnižjim in najštevilnejšim mestnim volilnim razredom. Slovenska zmaga je bila tu omogočena zaradi prevlade okoliških volilnih upravičencev nad mestnimi (2338:1400) ter močne abstinence italijanskih volilcev. V parlament so prišli 4 mladoslovenci (dr. Jože Vošnjak, dr. Radoslav Razlag, Ivan Nabergoj in Viljem Pfeifer), 3 staroslovenski kandidati (grof Jože Barbo, Mihael Herman in grof Karl Hohenwart) ter vladni kandidat Slovenec Andrej Winkler. Slovenskih poslancev je bilo torej, če štejemo Hohenwarta zraven, osem, toliko kot leta 1867, ob prvem slovenskem organiziranem volilnem nastopu. Toda leta 1867 je to pomenilo 4 % vseh poslancev, zdaj, leta 1873 pa samo nekaj nad 2 %. Tako slabega rezultata niso imeli Slovenci pozneje nikdar več; število njihovih poslancev v dunajskem državnem zboru je bilo pozneje najmanj 13 (1879, 1887).

Od slovenskih kandidatur je bilo 13 konservativnih, povezanih z državnopravno stranko, 11 pa liberalnih. Samo konservativne kandidature so bile na Koroškem, kjer je slovensko politično društvo Trdnjava nastopalo pod katoliško etiketo, kandidaturi pa sta bili kompromisni, saj je bil en kandidat konservativno (Einspieler), drugi pa liberalno (Vigele) usmerjen, to se pravi, da se je nadaljevala sloga v stari obliki s povezavo vere in narodnosti. Samo konservativne kandidature so bile nadalje na Gorenjskem, v kočevskem okraju (vse v kmečki kuriji) ter v dolenjskih mestih, kjer je bil liberalni kandidat odstopil. Samo liberalne kandida-

³⁹ Kandidature in volilne rezultate glej v delu Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem 1861—1918, Ljubljana 1965.

ture so bile v Trstu, v mariborskem kmečkem in v celjskem mestnem volilnem okraju. V osmih okrajih so se borili mladoslovenski in staroslovenski kandidati med seboj. Na kmetih so zmagali konservativci v ljubljanskem in ptujskem okraju. Relativno večino, ne pa absolutne, so dosegli v goriškem in celjskem okraju, a so v ožjih volitvah na obeh bojiščih podlegli, v Gorici Winklerju, ki so zanj glasovali mladoslovenski, v Celju pa Vošnjaku, ki so zanj glasovali nemški volilni možje. V dveh kmečkih okrajih, v postojnskem in novomeškem, so zmagali liberalci takoj v prvih volitvah. V kranjskih mestih so zmagali Nemci, staroslovenski kandidati pa so nabrali mnogo več glasov kot mladoslovenski.

Volilni rezultati so bili torej, zlasti če jih primerjamo s poznejšimi, zelo presenetljivi. Mladoslovenska stranka je dosegla lepe uspehe na kmetih (409 glasov proti 791 staroslovenskim), dobro tretjino vseh slovenskih glasov, kar se tiče poslanskih mest pa celo večino (3:2; štejemo le okraje z obojno kandidaturo). V mestih je zbrala prav tako tretjino slovenskih glasov (115:238), toda za liberalno stranko, od katere bi pričakovali ravno v mestih večino, je bilo to prav gotovo zelo malo. Le v Idriji in Ložu so dobili mladoslovenski več glasov kakor staroslovenski. Kako naj si to razlagamo? Slovenske posvetne inteligence je bilo še malo, kar je bilo uradništva, se v tem času najhujšega nemškega pritiska za slovenske kandidate ni upalo glasovati, mestni in trški bogataši, ki so se v dobi nemškoliberalne vlade priključili nemškemu taboru, niso imeli nobenega vzroka za to, da bi zdaj glasovali za slovenske liberalce, od katerih si zaenkrat niso mogli obetati še nobene koristi. Spor v mladem slovenskem narodnem gibanju jih je od njega bolj odvrčal kakor pa pritegoval. Nemška stranka se je zdaj zdela varnejša in povrh še koristnejša od sprte slovenske. Kdor je hotel liberalizem, je imel že nemškega — mladoslovenski leta 1873 še niso mogli najti tistih plasti, ki so bile pozneje glavna opora slovenskega liberalnega tabora. Domnevati bi mogli tudi, da je imelo staroslovensko vodstvo na Kranjskem (koalicija »prvakov« in klerikalcev) s svojo previdno, do vseh skrajnosti in pretresov nerazpoloženo, konservativno politiko v prebivalstvu kranjskih mest in trgov ta čas večjo oporo kot pa slovenski liberalizem, preračunalen za ta mirni in oprezni svet. V nekaterih krajih pa je verjetno marsikdo glasoval za nemško stranko enostavno zato, da se ne bi zameril ne mladi ne stari slovenski stranki, morebiti tudi iz ogorčenja nad obema.

Treba je namreč povedati, da razcep in z njim povezano smešenje, obrekovanje in dokaj umazano napadanje nasprotnikov, brez mere in prizanašanja, ni bilo preveč popularno. Levstik je pač svoje čase govoril, naj ne bo slovenske mladine »strah sentimentalnega zdihovanja po zlati slogi, miru in spravi, po blagi edinosti« — toda predstavljal si je, da bi bili »v glavnih stvaréh: v ljubezni do naroda in domovine, v poštenosti, v resnicoljubji, v boji zoper svoje nasprotnike« vsi složni, v drugih rečeh pa vsi svobodni.⁴⁰ Marsikdo bi sprejel dve stranki, ki bi bili druga do druge tolerantni in ki bi se proti nacionalnemu nasprotniku

⁴⁰ Prijatelj, v op. 33 cit. delo, str. 270.

vselej podpirale. Toda domači spori so kar hitro stopili na prvo mesto in marsikje zatemnili vse drugo. Dvoje sodb se mi zdi za medsebojni odnos obeh strani zelo značilnih, čeprav jih seveda ne smemo posploševati. Slovenski gospodar je v polemiki proti Slovenskemu narodu zapisal, da štajerski Slovenci (mišljeni so pač konservativci) ne čutijo posebne želje, priti v zedinjeni Sloveniji z narodovci v ožjo dotiko, »kajti bi — pridši pod oblast *tacih* ljudi — zares prišli iz deža pod kap«. ⁴¹ Naslednje leto pa je Razlag govoril v parlamentu v korist države zoper avtonomijo malih dežel, češ da bi se v takih avtonomijah zelo lahko oblast zlorabljala; inteligenca bi se morala izseljevati, ker v takih malih deželah ne bi mogla več živeti, »ako bi se pravó in svoboda z nogami teptala«, »duševno okovan bi se narod pustil«. ⁴² S klerikalne strani torej nekateri rajši ne bi imeli Zedinjene Slovenije, če bi bila pod liberalno vlado — in z liberalne strani nekateri rajši ne bi imeli deželne avtonomije, če bi bila pod klerikalno vlado.

Razdor in medsebojna mržnja sta naletela na kritiko z marsikatero strani. Naj tu za primer navedem samo Janeza Trdino, čigar pisma iz leta 1873 nam zelo lepó kažejo njegovo razpoloženje tega leta. »Naš razdor obžaloval je iz cele duše, ne pa da bi ga bil smatral za kako srečo ali napredek, kakor nam trobijo nekatere politične avš« ⁴³ — te besede, ki jih je sicer zapisal za nekoga drugega, se prav tako nanašajo tudi nanj. Trdina, sam po svojih nazorih povsem svobodomiseln, se je jezil na Slovenski narod, ki je začel »mlatiti po temeljnih naukih katoliške cerkve, dela se norca iz papeževih odpustkov, iz molitve za dež etc. Take reči so sicer abotne, ali so *dogme*; za politika morale bi ostati: Noli me tangere!« ⁴⁴ »Za glavni znak svobode velja zdaj žaljenje celega duhovskega *stanu* in katol. cerkve, psovanje in napadanje na farje, farško vladohlepje, klerikalce, klerikalno stanovsko politiko in druge take bedarije in grdobije, ki še te slave nimajo, da bi bile originalne, kajti pritekajo v Slovenijo iz okuženih mlakuž švabske žurnalistike«. ⁴⁵ Ob takem razpoloženju je bila Trdini najljubša misel, »da se ustroji srednja stranka, stranka miru in sprave, ki bo zbrala pod svojo zastavo vse dobre in poštene borce enega in drugega tabora«. ⁴⁵

V državnem zboru so stopili staroslovenski poslanci v Hohenwartov klub, klub desnega centra. Hohenwart se je udeleževal parlamentarnega življenja kot avstrijski državnik in šef kluba, ne pa kot zastopnik Slovencev. Glavni staroslovenski govornik je bil Herman. Njegovi govori so bili slikovite, strastne, pretirane, uničujoče kritike vladnega sistema, liberalizma in narodnostnega zatiranja.

⁴¹ Slovenski gospodar 22. maja 1873.

⁴² Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten, 1873—1879, str. 1458; brošura Slovenci in drž. zbor l. 1873 in 1874, Ljubljana 1874, str. 82.

⁴³ Neznancu 17. novembra 1873 (Janez Trdina: Zbrano delo, Dvanajsta knjiga, Ljubljana 1959, str. 49).

⁴⁴ Viljemu Pfeiferju 14. septembra 1873 (Prav tam str. 52).

⁴⁵ Viljemu Pfeiferju ok. 19. oktobra 1873 (Prav tam str. 62).

Mladoslavenski poslanci so se v parlamentu sicer pridružili federalistični opoziciji, toda v njenem okviru niso stopili v noben klub. Enako so napravili tudi istrski in dalmatinski hrvatski in srbski poslanci. Že v adresni debati je nastopil Razlag 18. novembra 1873 v imenu mladoslavencev proti nazorom Hohenwartovega kluba. Izjavil je, da stojijo tudi mladoslavenci na stališču zakona (Hohenwartov klub je namreč gledal v uvedbi direktnih volitev protizakonito kršenje pravic posameznih kraljestev in dežel), za pravico in svobodo, da je v adresi več stavkov, s katerimi se strinjajo, naštel pa je razloge, zaradi katerih bodo vendarle glasovali proti adresi: centralizem, napačna politika do narodnosti, pa tudi do cerkve.⁴⁶ Poročevalec Herbst je v svojem odgovoru posvetil Razlagovim izvajanjem (iz nekaterih se je sicer malo norčeval) sorazmerno precej prostora ter je v njih zlasti pozdravil priznanje volilne reforme ter svobodomiselnost.⁴⁷

Glavna govornika mladoslavenske skupine sta bila Razlag in Vošnjak. Razlag se je posebej oglašal ob cerkvenih problemih. Kakor Hohenwart in Pražák je bil tudi on kot zastopnik opozicije izvoljen 29. januarja 1874 v odbor za verske zadeve. 7. marca 1874 je govoril v korist osnutka zakona o ureditvi zunanjega pravnega položaja katoliške cerkve. Njegov govor sta levičar in center močno pozdravila. Začel ga je z besedami: »Tu smo odposlanci tako imenovane slovenske politične napredne stranke, in sicer smo njeni člani tu iz Štajerske, Kranjske in Primorske.«⁴⁸ Pozneje je rekel tudi: »mi katoliki, ki spadamo k napredni stranki.«⁴⁹ Ob razpravi o osnutku zakona o ureditvi zunanjega pravnega položaja samostanskih skupnosti je bil Razlag poročevalec odbora za verske zadeve. Njegova zaključna beseda k splošni debati aprila 1874 je bila svojevrstna izpoved liberalnega gledanja, »razsvetljenega katolicizma«, kakor je sam dejal, občudovanja Jožefa II., slovanske in slovenske zavesti.⁵⁰ Vošnjak je v govoru o premogovnikih na Štajerskem 2. maja 1874 govoril tudi o grozotnih delavskih razmerah in predlagal izdajo delavskega reda za vso državo; vendar ta del njegovega predloga niti ni podprlo zadostno število poslancev.⁵¹

Že pred volitvami v državni zbor so mladoslavenci mislili na tirolske Italijane kot na naravne zaveznike z zelo podobnim položajem; enim in drugim bi mogel pomagati samo državni zbor.⁵² Podobno so mislili tudi na Ukrajince.⁵³ Oboji, tirolski Italijani in Ukrajinci so stopili v tabor vladne večine. 23. marca 1874 je predlagal baron Prato s tovariši, da se osnuje samostojen deželni zbor za italijanski del Tirolske. Ob predlogu je poudarjal, da izhaja od ustavovernih volilcev, ter hvalil vlado

⁴⁶ V op. 42 cit. Sten. Protokolle, str. 89, 90.

⁴⁷ Prav tam str. 115.

⁴⁸ Prav tam str. 921.

⁴⁹ Prav tam str. 923.

⁵⁰ Prav tam str. 1997–2004.

⁵¹ Prav tam str. 2159.

⁵² Slovenski narod 2. in 15. avgusta 1873.

⁵³ Slovenski narod 1. oktobra 1873.

in parlament.⁵⁴ Izredno ostro je ta predlog napadel Pražák, voditelj moravskih Čehov. Kategorično je izjavil »ne«, češ da državni zbor glede teritorialnih sprememb deželá nima nikakršne kompetence.⁵⁵ Mladoslavenci so glasovali tako kot Italijani, Ukrajinci in nemški liberalci, da se da predlog posebnemu odboru v prétres, medtem ko so Poljaki, moravski Čehi, konservativni Nemci in staroslavenci glasovali proti. Slovenski narod je pisal o neizmerni užaljenosti nad zavzemanjem pravne stranke in moravskih Čehov za neločljivost dežel in proti samoodločbi narodov.⁵⁶

Kakor so bili mladoslavenci v parlamentu pozdravljeni kot liberalni zaveznik vladne večine, tako so vse njihove nacionalne težnje in zahteve ostale neupoštevane. V tem oziru je bil zelo poučen že začetek državnega zbora. Po že omenjenem Razlagovem govoru v adresni debati so se zaporedoma oglasili Foregger (poslanec celjskega mestnega volilnega okraja), Coronini (poslanec goriških mest) in Schaffer (poslanec Ljubljane): vsi so se predstavili kot poslanci, ki so jih volili tudi Slovenci. Foregger je posebej poudaril, da je večina njegovih volilcev Slovencev, da ga ti niso volili zaradi liberalnosti — kajti da je imel mladoslavenski kandidat Prus mnogo liberalnejše zahteve od njega, namreč splošno volilno pravico in odpravo kurij — ampak da so ga volili zaradi »kulture, nemške kulture«, ki jih bo napredneje vodila naprej kakor slovenska. Ti volilci spoznavajo, je dejal, da »morajo še piti na materinskih prsih nemške kulture, dokler ne bo njihov narod tako razvit, da bo lahko upravičeno zahteval avtonomijo«, zato ne zahtevajo ne slovenskega kraljestva ali slovenskega ministrstva, ne večanja avtonomije posameznih dežel ali naroda.⁵⁷ Schaffer je naglašal, da je prebivalstvo Kranjske po pretežni večini odločno ustavoverno.⁵⁸ Skratka, hoteli so pokazati mladoslaven- cem, da jih ni treba kaj dosti upoštevati. Vladna večina je bagatelizirala in odklanjala vse slovenske narodnostne zahteve. Zaradi tega so bili mladoslavenci seveda še toliko bolj v opoziciji; zdi se, da je bila ta pozneje ostrejša kakor v začetku.

Kaj je bilo v tem času z Zedinjeno Slovenijo? Nedvomno že leta 1872 ni bila več v ospredju politične misli na Slovenskem — v ospredju so bila liberalno-klerikalna trenja. Leta 1873 smo videli ob razdoru polemiko o Zedinjeni Sloveniji: liberalci so jo poudarjali, utemeljevali z njo svojo idejo centralnega volilnega odbora, se izjavljali zanjo na predvolilnih zborovanjih ter v volilnih proglaših. Na liberalne očitke, da izdajajo narodni program, so odgovarjali klerikalci, da program državno-pravne stranke ni proti Zedinjeni Sloveniji.⁵⁹ Pri tem pa so (eni v milejši, drugi v ostrejši obliki) ugotavljali, da je trenutno Zedinjena Slo-

⁵⁴ V op. 42 cit. Sten. Protokolle, str. 1362—1363.

⁵⁵ Prav tam str. 1364.

⁵⁶ Slovenski narod 27. marca 1874.

⁵⁷ V op. 42 cit. Sten. Protokolle, str. 93-94.

⁵⁸ Prav tam str. 97.

⁵⁹ Slovenski gospodar 22. maja, 26. junija 1873, volilni proglas v Novicah 1873, str. 318, itd.

venija neuresničljiva, da je najprej treba s pomočjo pravne stranke doseči enakopravnost, nato pa bo mogoče graditi naprej — in v tem smislu program pravne stranke programa Zedinjene Slovenije »ne odbija... marveč ga še pospešuje«. ⁶⁰ Vsekakor je bila Zedinjena Slovenija, ali iskreno ali iz taktičnih razlogov, tako v staroslovenskih volilnih proglaših kot v programu Slovenca, ki je začel izhajati 14. oktobra 1873. Zdi se mi gotovo, da je vsaj znaten del konservativnega tabora bil popolnoma iskreno za Zedinjeno Slovenijo. Seveda je bil pa tudi drugi del tega tabora, ki mu že iz načelnih razlogov ni bilo za Zedinjeno Slovenijo. Ta tabor je bil ob vsesplošnem navdušenju taborske dobe v javnosti obmolknil, zdaj pa se je začel ob razcepu spet oglašati. Vendar njegove veljave ne smemo pretiravati.

Mladoslavenci so si bili seveda trenutne neuresničljivosti Zedinjene Slovenije prav tako svesti kakor staroslavenci. Volilni poraz slovenskega tabora v celoti je tudi po svoje hromil uspešnost kake akcije. Tako je Vošnjak v adresni debati v državnem zboru sicer omenil Zedinjeno Slovenijo — rekel je, da Slovence neupoštevanje njihovih pravic še posebej boli, ker so neomajno zvesti Avstriji in ker tudi njih zahteva, »da bi bili vsi Slovenci združeni v eni sami upravni skupini«, pomeni le krepitev skupne domovine Avstrije. ⁶¹ Vendar pa o kakem delu za Zedinjeno Slovenijo ni več slišati.

V času razcepa med mladoslavenci in staroslavenci je prišlo leta 1874 še do izgube dveh kmečkih deželnozborskih volilnih okrajev na Štajerskem (Slovenjgradec, Brežice). Razcep je zbujał med Slovenci vedno večje nezadovoljstvo. Najbrž je odtod izviralā težnja, po prenehanju bojev, potreba po spravi in ponovni združitvi. Razpor je bil najhujši v letih 1873/74, blažil se je že proti koncu leta 1874, likvidiral pa v letih 1875 in 1876. Vendar to ni bilo v zvezi samo z notranjim slovenskim položajem. Samostojni nastop slovenskih liberalcev je bil rojen v plimi protiklerikalne dejavnosti v vsej Avstriji. Ta dejavnost pa je v naslednjih letih pojemavala, doživljala neuspehe, vlada se je odmikala od nje, poslanci so postajali bolj umerjeni. Precej v istem času se je blažil tudi slovenski prepir. Končno tudi niso bili brez vpliva dogodki na Balkanu, ki so v drugi polovici sedemdesetih let pritegnili glavno pozornost Slovencev.

Do prvega političnega razcepa v slovenskem narodnem gibanju in samostojnega nastopa liberalne in klerikalne stranke je prišlo zaradi splošnega razvoja liberalno-klerikalnih bojev v Avstriji. Slovenski liberalci se diferenciaciji razen s kapitulacijo skoraj niso mogli izogniti. Nastanek slovenske liberalne stranke je pokazal, da ne velja očitek nacionalnih nasprotnikov, da je pojem zavednega Slovenca identičen s pojmom reakcionarja in konservativca. Dal je tudi možnosti za svoboden razvoj kulturnih in nacionalno-političnih liberalnih konceptov.

⁶⁰ Slovenski gospodar 26. junija 1873.

⁶¹ V op. 42 cit. Sten. Protokolle, str. 100.

V notranjem razvoju slovenskega narodnega gibanja pa je bil razcep verjetno prezgoden. Poleg tega je do njega prišlo v času zelo hudega pritiska s strani vlade, pritiska, ki je na različne načine skušal oslabiliti slovensko gibanje in zmanjšati njegovo parlamentarno zastopstvo. Negativne posledice razcepa so bile v takem položaju in v teh kratkih letih mnogo opaznejše kot pozitivne. Obnovo sloge je pozdravila ogromna večina Slovencev z velikim olajšanjem in zadovoljstvom.

Zusammenfassung

DAS ZERWÜRFNIS ZWISCHEN ALT- UND JUNGSLOWENEN

Die erste politische Spaltung in der slowenischen Nationalbewegung wurde durch den allgemeinen Verlauf der liberal-klerikalen Auseinandersetzungen in Österreich ausgelöst. Die klerikal-liberalen Auseinandersetzungen spitzten sich seit 1870 zu, eine besondere Stellung kommt darin der Generalversammlung der Slovenska matica am 26. September 1872 zu, auf der die liberale Richtung offen hervortrat und später im Wahlkampf die Losung »für Heimat, Bildung, Vaterland« aufstellte. Endgültig wurde die Spaltung bei den Vorbereitungen für die Reichsratswahlen im folgenden Jahr. Die Liberalen beschuldigten die Klerikalen, sie hätten das Programm des vereinten Sloweniens aufgegeben, das vereinte Slowenien war jedoch nicht die Ursache der Spaltung. Die Konservativen schienen entschlossen gewesen zu sein bei den Wahlen als Verfechter von Religion und Vaterland aufzutreten und von jedem Kandidaten die Zusage zu fordern, dass er in Glaubensfragen konservativ stimmen würde. Die Liberalen schienen diesmal jedoch nicht mehr bereit gewesen zu sein nachzugeben. Sie waren für eine Zusammenarbeit aufgrund der Verfechtung der nationalen Eigenständigkeit, doch forderten sie Freiheit in Glaubensfragen. Ausser durch Kapitulation konnten sie die Differenzierung nicht verhindern. Die Wahlen fielen für die Slowenen ziemlich ungünstig aus: von 16 Bezirken, in denen Kandidaten aufgestellt wurden, erlebten sie in 8 eine Niederlage und das Land Krain bekam eine deutsche Mehrheit von 6:4; in den Reichsrat wurden drei altslowenische und vier jungslowenische Kandidaten und der regierungstreue Winkler gewählt. Die Altslowenen schlossen sich im Reichsrat dem Hohenwartschen Klub des rechten Zentrums an, die Jungslowenen verblieben in der föderalistischen Opposition ausserhalb aller Klubs. Als liberale Verbündete der Regierungsmehrheit wurden sie zwar begrüsst, doch blieben alle ihre nationalen Bestrebungen und Forderungen unberücksichtigt. Das Entstehen der slowenischen liberalen Partei widerlegte die Behauptung von nationalen Gegnern, dass der Begriff eines nationalitätsbewussten Slowenen mit dem Begriff eines Reaktionärs und Konservativen gleichzusetzen sei. Dadurch war auch die Möglichkeit für eine freie Entwicklung von liberalen kulturellen und nationalpolitischen Konzeptionen geschaffen. Für die innere Entwicklung der slowenischen nationalen Bewegung war die Spaltung wahrscheinlich jedoch überfrüht, ausserdem fiel sie ausgerechnet in die Zeit des erhöhten Druckes der deutschliberalen Regierung, die alle Mittel einsetzte um die slowenische Bewegung zu schwächen. In dieser Lage und auf kurze Sicht machten sich die negativen Folgen der Spaltung viel stärker bemerkbar als die positiven. Deshalb wurde die Wiederherstellung der Eintracht (das Zerwürfnis wurde in den Jahren 1875 und 1876 beigelegt) vom Grossteil der Slowenen mit grosser Erleichterung begrüsst.